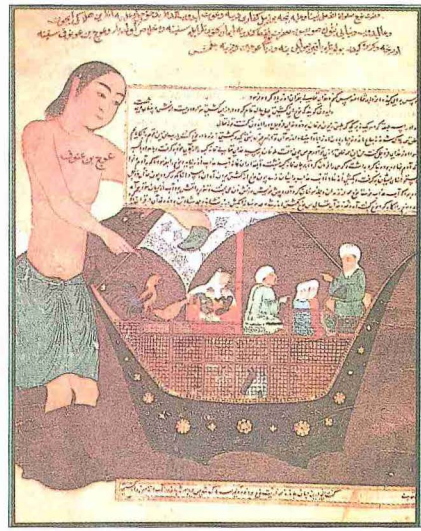

Herat okulunun önemli örneklerinden biri olan Külliyyat-ı Hafız Ebrû'dan bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Bagdat 282)

selerin yanında tarikatların etkisi büyüktür. Dinî ilimler alanında eğitim ve öğretim yapılan bu kültür ve eğitim kurumlarının bir kısmı devletin denetiminde, bir kısmı ise özel olarak faaliyet göstermektedir. İlk öğrenim dışında orta ve yüksek öğrenimin de parasız olduğu Afganistan'da modern anlamda ilk lise, ancak 1903 yılında açılabilmiştir. Modern eğitim kurumlarının gelişmesi, 1921 yılında Eğitim Bakanlığı'nın kurulması ve dışarıdan alınan yardımlarla başlamıştır. 1920'lerden itibaren Türkiye'den getirilen pek çok Türk eğitimcisinin okulların kurulmasında ve geliştirilmesinde büyük hizmetleri olmuştur. Önceleri Batı'nın ve özellikle İngiltere'nin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra da Sovyetler Birliği'nin nüfuzu altına giren ülkede eğitim sistemi bu durumdan en çok etkilenen alan olmuştur. Meslekî, teknik ve genel nitelikli öğrenim veren orta öğretim kurumları ülke kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır. Yüksek öğretim kurumları sadece ülkenin Kâbil, Kandehar ve Herat gibi büyük şehirlerinde toplanmıştır. On üç fakülteyi ve çeşitli ilmi araştırma ve inceleme kurumlarını bünyesinde toplayan ve ülkenin ilk üniversitesi olan Kâbil Üniversitesi (1932) ile Celâlâbâd Üniversitesi (1963) ülkenin en önemli yüksek öğretim kurumlarıdır. Afganistan'da gerçekleştirilen ilmi yayınların çoğu Kâbil Üniversitesi tarafından ya-

pılmaktadır. 1920 yılında kurulan Kâbil Halk Kütüphanesi, Afganistan'ın en önemli ve en zengin kütüphanesidir. Önemli tarih ve sanat eserlerinin, yazmaların, minyatür ve benzeri çalışmaların sergilendiği Kâbil Tarih ve Etnografya Müzesi, başlıca kültür kurumları arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

V. Eyre, *The Military Operations at Kabul*, London 1843; J. P. Ferrier, *History of the Afghans*, London 1858; H. W. Bellew, *Journal of a Political Mission to Afghanistan in 1857*, London 1862; H. H. Durand, *Causes of the First Afghan War*, London 1879; *The Cambridge History of India*, Cambridge 1929-37, IV-V, tür. yer.; S. İ. Ali Shah, *Modern Afghanistan*, London 1938; Zeki Velidî Togan, *Bugünkü Türkî Türkistan ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1942-47; Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, III, tür. yer.; W. K. Fraser—Tytler, *Afghanistan A Study of Political Developments in Central Asia*, London 1950; L. Lockhart, *The Fall of the Safavid Dynasty and the Afghan Occupation of Persia*, Cambridge 1958, tür. yer.; M. G. Pikulin, *Razvitie ekonomiki kultury Afghanistana 1955-1960*, Taşkent 1961; C. E. Bosworth, *The Ghaznevids, Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburgh 1963; M. Anwar-Khan, *England, Russia and Central Asia*, Peşâver 1963; V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford 1969; L. B. Poullada, *Reform and Rebellion in Afghanistan 1919-1929*, Ithaca 1973; Harvey H. Smith, *Area Handbook for Afghanistan*, Washington 1973; L. W. Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs to the Mid-Twentieth Century*, Tucson 1974; a.mlf., *Afghanistan 1900-1923*, Los Angeles 1976; Anthony Hyman, *Afghanistan under Soviet Domination 1964-1983*, London 1984; *The Middle East and North Africa 1984-1985*, London 1984, I, 219-239; Mehmet Saray, *Türk Afgan Münasebetleri*, İstanbul 1984; Richard V. Weekes, *Muslim Peoples*, Westport, Connecticut 1984, s. 822; Muhammed Abdülkâdir Ahmed, *el-Müslimûn ft Afğânistân*, Peşâver 1404/1984, s. 217-313; T. Davletshin, "Soviet Cultural and Economic Penetration in Afghanistan", *Bulletin: Institute for the Study of the USSR*, Münih 1962; N. Snider, "Mosque education in Afghanistan", *The Muslim World*, LVIII/1, New York 1968, s. 24-35; M. Longworth Dames—Abdülvehhâb Tarzî, "Efganistan", *İA*, IV, 133-178; V. Minorsky, "Nâdir", *İA*, IX, 21-31; "Afghanistan", *El²* (İng.), I, 221-233; "Afğânistân", *UDMİ*, II, 939-1013; "Afğhânistân", *GSE*, II, 29-40; "Afghanistan", *Elr.*, I, 486-566.

MEHMET SARAY

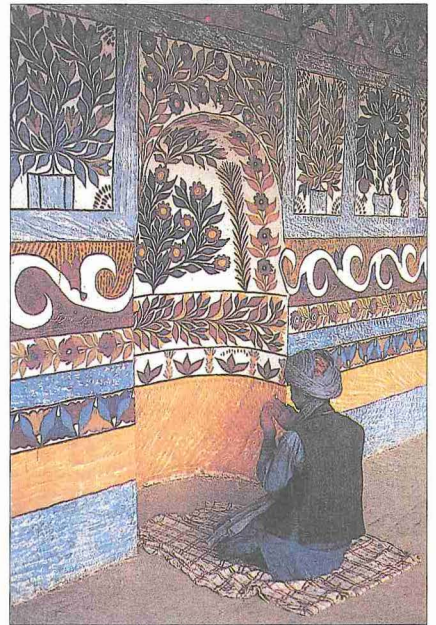
IV. SOVYET İŞGALİ ve SONRASI.

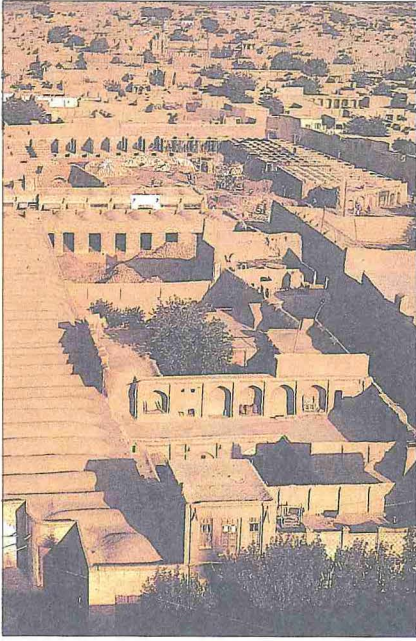
Sovyetler Birliği yanlısı olmakla birlikte ılımlı bir lider kişiliğiyle tanınan Dâvud Han'ın komünistler tarafından kanlı bir darbe ile devrilmesinden sonra Afganistan Demokratik Cumhuriyeti kuruldu (1978) ve Devrim Konseyi'nin başkanlığına, başbakanlığa ve Afganistan

Demokratik Halk Partisi (Cem'iyet-i Demokratik-i Halk-ı Afganistan) genel sekreterliğine Nur Muhammed Terekî getirildi. Komünist liderlerden Hafızullah Emin ile Babrak Karmal da başkan yardımcılıklarına tayin edildiler; ancak kısa zamanda aralarında bir iktidar mücadelesi başladı. Terekî, Babrak Karmal'ı Çekoslovakya'ya elçi olarak gönderirken güçlü komünistlerden Nur Muhammed Nur, Anahita Ratıbzad ve Muhammed Necîbullah'ı da değişik ülkelere elçi tayin etti. Komünist liderleri ülke dışına çıkaran Terekî, Sovyetler çizgisinde radikal reformlar yapmaya başlayınca geleneklerine ve dinî inançlarına bağlı Afgan halkının şiddetli tepkisiyle karşılaştı. Yönetime karşı başlayan halk ayaklanması kısa zamanda ülkeye yayılırken yurt dışında elçilik göreviyle bulunan ve birbirini ihanetle suçlama yarışına giren komünist liderler görevlerinden alınarak partiden ihraç edildiler. Bu olay komünistler arasındaki iktidar çatışmasını açıkça ortaya koydu. Büyükelçilik görevinden alınan Babrak Karmal Moskova'ya sığındı.

Sovyet yanlısı Afgan yönetimine karşı mücahidlerin organize ettikleri silahlı halk hareketleriyle baş edemeyen Terekî, Hafızullah Emin'i Mart 1979'da başbakanlığa getirdi. Ayaklanmaları durduramayan yönetim Moskova'dan silâh

Afganistan'da bir köy camii

Afganistan'ın önemli şehirlerinden Herat'ın bir görünüşü

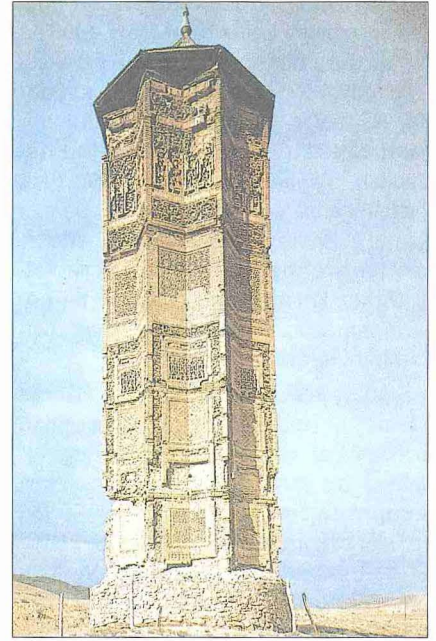
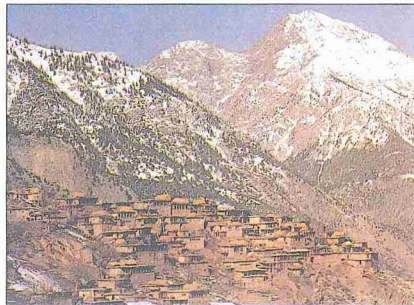
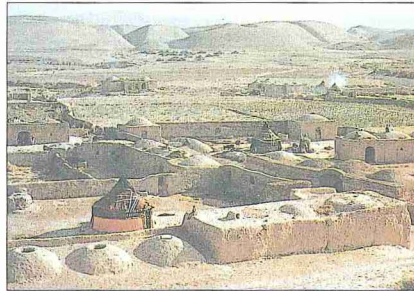
ve cephanenin yanı sıra askerî ve sivil görevli yardımı da aldı. Buna rağmen siyasî kargaşa durmadı ve Hafızullah Emin'i CIA ajanlığıyla suçlayan Terekî'nin Moskova'dan dönerken Kâbil havaalanında vurulması (14 Eylül 1979) üzerine Hafızullah Emin başa geçti.

Afganistan'ın yeni lideri Hafızullah Emin, ülkedeki ayaklanmaları ve karışıklığı durdurmak için Amerika Birleşik Devletleri ve Pakistan'dan yardım yolları aramaya teşebbüs edince Sovyetler'in ve komünistlerin harekete geçmesine sebep oldu. Siyasî ve sosyal karışıklıklar sürerken Sovyetler Birliği 24 Aralık 1979'da Kâbil'e asker indirerek ülkeyi işgale başladı. Üç gün sonra da Hafızullah Emin öldürüldü ve radyodan Moskova'da bulunan Babrak Karmal'ın başkanlığa, Devrim Konseyi başkanlığına ve Afganistan Demokratik Halk Partisi genel sekreterliğine getirildiği ilân edildi. 28 Aralıkta, Sovyetler'in 5 Aralık 1978 tarihli Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması'na istinaden Afganistan hükümetinin daveti üzerine bu ülkeye yardım için girdikleri açıklandı; oysa Sovyet birlikleri 24 Aralıkta Afganistan'a girerek fiilen bu ülkeyi işgal etmiş oldukları gibi 28 Aralıkta ülkede böyle bir davette bulunacak meşrû siyasî otorite de yoktu. Karmal 1 Ocak

1980'de Moskova'dan Afganistan'a döndü ve yönetimin başına geçti.

Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi milletlerarası camiada büyük yankı uyandırdı. Sovyet yöneticilerin Afganistan hükümetinin daveti üzerine yardım için bu ülkeye girdiklerini açıklamalarını kimse ciddiye almadı ve işgalden dolayı Sovyetler Birliği çok sert eleştirilere muhatap oldu. İşgalle birlikte Babrak Karmal tarafından kurulan komünist yönetim içte ve dışta büyük problemlerle karşı karşıya geldi. Gelir düşüklüğü, fakirlik, adaletsiz gelir dağılımı gibi sosyo-ekonomik problemlerin yanı sıra en önemli problem, yönetime karşı ayaklanarak silâha sarılan müslümanları etkisiz hale getirmektir. Karmal yönetimi mücahidlerle mücadelede başarılı olamadı. İşgalden hemen sonra Karmal ülkede güçlendiyse de Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin Halk ve Perçem kanatları arasındaki iktidar mücadelesine ve mücahidlerle olan çatışmalara son veremedi. Hükümet ülkenin şehir merkezlerine hâkim olurken kırsal alanlar mücahidlerin hâkimiyetinde kaldı. Ordunun ve güvenlik güçlerinin büyük kısmı mücahidlerin saflarına geçince ülkede kamu düzenini sağlama işi Sovyet askerlerine kaldı. Afganistan'da komünist yönetime karşı savaşıma imkânı bulamayan

Afganistan'da iki köy

II. Mesud'un (1099-1115) Gazne'de yaptırdığı minare

mücahidler ülkeyi terkedip mücadeleyi yurt dışından yönlendirdiler. Çoğu Pakistan ve İran'a göç eden milyonlarca Afganlı çok zor şartlarda hayatlarını sürdürmeye çalışırken Afgan yönetimi ve işgal güçlerine karşı yürütülen silâhlı mücadeleye de katıldılar. İslâm dünyasından ve bazı Batı ülkelerinden yardım gören mücahidler yönetime âdeta nefes aldırmadılar; yolları, askerî birlikleri, stratejik noktaları havaya uçurdular. Mücahidlerle mücadelede başarısız kalan yönetim, milletlerarası camiada da sık sık eleştirildi. İslâm Konferansı Teşkilâtı İslâmâbâd'daki olağan üstü toplantısında (1980) Sovyetler'in Afganistan'dan çekilmesini istedi ve Sovyetler Birliği'ni açıkça işgalci olarak ilân etti. Bu toplantıda Karmal yönetiminin tanınmaması ve Afganistan'ın İslâm Konferansı Teşkilâtı üyeliğinin askıya alınması da kararlaştırıldı. 1984 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Afganistan'dan yabancı askerlerin çekilmesi kararı aldı (2 Ocak), fakat Sovyetler Birliği bu kararın uygulamasına yanaşmadı.

Sovyetler Birliği'nin yeni lideri Mihail Gorbaçov, iktidara geldikten sonra Afganistan'ın kanayan bir yara olduğunu söyleyerek buradaki yenilgilerini kabul etmek zorunda kaldı ve mücadelede

başarılı olamayan Babrak Karmal'ı gözden çıkardığını belli etti. 4 Mart 1986'da sağlık durumunun bozulduğu gerekçeyle görevden ayrıldığı bildirilen Babrak Karmal'ın yerine, Afgan gizli istihbarat teşkilâtı başkanı Muhammed Necibullah, Afganistan Demokratik Halk Partisi genel sekreterliğine ve Devrim Komuta Konseyi başkanlığına getirilirken Karmal, devlet başkanı olarak kaldı. Fakat Karmal, aralık ayında bu görevinden alınıp yerine Hacı Muhammed Çamkani getirildi.

İktidarı ele alan Necibullah, Babrak Karmal'ın taraftarlarını iş başından uzaklaştırdı ve arkasından, ülkede işgalden bu yana devam eden iç savaşı durdurmak için tek taraflı ateşkes ilân etti; ancak mücahidler bunu reddettiler ve mücadeleyi sürdürdüler. Necibullah, ateşkes çabalarının başarısızlığa uğraması üzerine rejimin İslâmî olduğunu söylemeye ve her konuşmasına besmele ile başlayıp sözlerini dinî motiflerle süslemeye gayret gösterdi. Yeni camiler inşa ettirdi ve din görevlilerine maaş bağlattı. Fakat komünist rejime müslüman halk nazarında meşruiyet kazandırmaya yönelik bu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlandı. Eylül 1986'da yapılan Afganistan Demokratik Halk Partisi Kongresi'nde Karmal taraftarlarıyla Necibullah taraftarları arasında kanlı kavgaların çıkması ve Karmal'ın yakınlarından Mahmud Beryali ile Anahita Ratıbzad'ın yaralanmaları, partinin yönetiminde bir iktidar mücadelesinin olduğunu ortaya koydu. Beryali ile Ratıbzad partiden ihraç edildiler ve Karmal da Mayıs 1987'de tedavi gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ne gitti. Temmuz 1987'de devletin adı Afganistan Cumhuriyeti olarak değiştirildi.

Muhammed Necibullah 1988 başlarında yönetimde bazı değişiklikler yaparak başbakanlığa ılımlı olarak bilinen Hasan Şark'ı getirdi. Öte yandan, Sovyet birliklerinin geri çekilmesine ve işgalden sonra ülkelerini terkedip Pakistan ve İran'a göç etmek zorunda kalan milyonlarca göçmenin ortaya çıkardığı Afganistan meselesine barışçı bir çözüm getirmek için, Birleşmiş Milletler genel sekreterinin özel temsilcisi Diego Cordovez tarafından Afganistan ve Pakistan arasında sürdürülen dolaylı görüşmeler olumlu şekilde sonuçlandı ve 14 Nisan 1988'de Cenevre Antlaşması imzalandı. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin garantör olarak

imza koydukları bu antlaşmaya göre, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmeleri 1989 yılının ilk aylarında tamamlandı ve ülke, yurt dışında bulunan Afganlı göçmen ve mücahidlerin dönmelerinden sonra yeni bir siyasî yapıya kavuşmuş olacaktı.

Mücahid Teşekkülleri. Sovyetler Birliği fiilen Afganistan'a askerî müdahalede bulunmadan önce, Sovyet yanlısı yönetimle mücadele etmek için teşkilâtlanmaya başlayan müslüman halkın bir kısmını bünyesinde toplayan ilk mücahid grupları, Gülbeydin Hikmetyar'ın liderliğindeki Hizb-i İslâmî ile Burhâneddin Rabbânî'nin liderliğindeki Cem'iyet-i İslâmî'dir. İşgal öncesinde yönetime karşı mücadele veren mücahidler, işgalden sonra hem Sovyet işgal güçleriyle hem de işgalcilerin desteğindeki gayri İslâmî komünist yönetimle savaşmak zorunda kaldılar. Afgan halkı ülkede uygulanan politika ve şiddet eylemlerine karşı mücahidlerin yanında yer alarak onlarla birlikte savaşmaya başladı. Çeşitli şekilde teşkilâtlanan mücahidlerle halk, komünist yönetim ve işgal güçlerinin baskı ve zulmü karşısında ülkelerinden hicret ederek Pakistan ve İran'daki göçmen kamplarında zor şartlar altında hayatlarını sürdürmeye ve bağımsızlık için mücadele vermeye çalıştılar.

1978 yılından sonra askerî müdahaleye ve rejime karşı Afgan halkını teşkilâtlandıran çok sayıda grup kuruldu. Bunların en önemlileri şu anda Afgan Mücahidleri İslâm İttihadı (İttihâd-i İslâmî-i Afgan Mücâhidîn) adlı birliği oluşturan yedi teşkilâttir ve bunların ikisi dışında kalanlar 1978 yılından sonra kurulmuştur.

Hizb-i İslâmî. İşgalden önce kurulan ilk mücahid grubudur. Liderliğini Gül-

beddin Hikmetyar'ın yaptığı, ülkedeki gençlerin büyük bölümünü bünyesinde toplamış bulunan bu teşkilât, mücahid gruplarının en güçlüsü kabul edilmektedir. Yaklaşık olarak kırk beş bin kişilik organize mücahid gücüne sahip bulunan Hizb-i İslâmî, bilhassa Paktiya, Kandehar, Logar, Gazne, Kunar, Nengrehar, Kunduz, Samangan, Mezârîşerif ve Kâbil eyaletlerinde etkili olmaktadır.

Cem'iyet-i İslâmî. İşgalden önce kurulan ikinci teşkilâttir. Hizb-i İslâmî'den sonra en güçlü durumda bulunan bu grubun liderliğini tanınmış ilim adamlarından Prof. Burhâneddin Rabbânî yapmaktadır. Ülkenin her yerinde etkinliği olan Cem'iyet-i İslâmî yirmi beş bin kadar mücahide ve ayrıca altmış beş bin kişilik savaşçı bir güce sahip bulunmaktadır. Bedahşan, Tohar ve Herat eyaletlerinde daha güçlüdür.

İttihâd-ı İslâm-ı Afganistan. İşgalden sonra, 1982'de Babrak Karmal'ın hapisinden çıkardığı Prof. Abdürresul Seyyaf tarafından kuruldu. Kâbil ve Paktiya eyaletlerinde daha faaldir ve gücü liderinin kişiliğinden gelmektedir. Az sayıda mücahidi bulunmasına rağmen gruplar arasında önemli bir yere sahiptir.

Hareket-i İnkılâb-ı İslâmî. Mevlevî Muhammed Nebî'nin liderliğini yaptığı bu teşkilât, ılımlı karakteriyle tanınmaktadır. Afganistan'ın daha çok güney ve doğu eyaletlerinde etkilidir ve savaşçı gücü on bin kişi kadardır.

Hizb-i İslâmî. Hikmetyar'ın liderliğindeki Hizb-i İslâmî'den bazı görüş farklılıkları sebebiyle ayrılan Yunus Hâlis'in kurduğu bu ikinci Hizb-i İslâmî teşkilâtı beş bin kadar mücahide sahip olup Nengrehar, Kâbil ve Paktiya eyaletlerinde etkilidir.

Me'haz-ı Millî-i İslâmî. 1978'den sonra kurulan en önemli mücahid grubudur

Cephede
bir Afganlı
mücahid
grubu

ve on bin kadar savaşıya sahiptir. Lideri, halk arasında itibarlı bir yeri bulunan Geylânî ailesinden Seyyid Ahmed-i Geylânî'dir. Abdülkâdir-i Geylânî'nin torunlarından olan Ahmed-i Geylânî'nin güçlü bir tarikat ailesinden gelmesi, teşkilâtın halk arasındaki nüfuzunu arttırmaktadır.

Cephe-i Necât-ı Millî. Sıbgatullah Müceddidî'nin liderliğindeki bu grup ılımlı karakterde olup on bin kişilik bir savaşçı gücüne sahiptir. Müceddidî bir süre Libya'da kalmış, Libya'nın yardımı ile Danimarka'da bir İslâm merkezi açarak başkanlığını yapmıştır. İşgalden sonra da Pakistan'a dönüp cihada katılmıştır.

Yukarıdaki yedi teşekkül Sünnî müs-lümanlara ait olup ayrıca, ülkedeki müs-lüman nüfus içerisinde azımsanmayacak bir nisbeti temsil eden Şîî müs-lümanların da Sovyet işgaline ve yönetime karşı mücadele vermek üzere teşkil ettikleri çeşitli gruplar bulunmaktadır. Özellikle Afganistan'ın orta kesimlerinde yaşayan Şîîler'in Seyyid Ali Behiş-tî'nin liderliğindeki Şûra-yı İttifâk-ı İslâmî ve Şeyh Âsaf Muhsinî'nin liderliğindeki Hareket-i İnkılâb-ı İslâmî adlarını taşıyanlar önemlidir ve bunlar Peşâ-ver'deki mücahid gruplarıyla birlikte hareket etmektedirler. Bu ikisinden başka İran'la yakın münasebeti olan Şar-man-ı Nasr teşkilâtı da önemlidir.

Çeşitli gruplara dağılmış olan Afgan mücahidleri, işgalcilere ve komünist yönetime karşı daha etkili mücadele vermek için, 1982 yılında bütün teşekküllerin gayretiyle Afgan Mücahidleri İslâm İttihadı adıyla bir birlik oluşturdular. Fakat bu teşekküller kendi gruplarının feshine yanaşmadıkları için birlik kısa zaman sonra dağılmak zorunda kaldı. 1985 yılında ikinci bir anlaşma ile yine aynı adı taşıyan yeni bir birlik kuruldu ve başına ilk başkan olarak Abdürresul Seyyaf'ın yardımcısı Ahmed Şah getirildi. Varılan anlaşmaya göre başkanlığa, üç aylık sürelerle dönüşümlü olarak yedi mücahid grubunun temsilcileri gelecektirdi. Sovyet işgal birliklerine ve onların desteğiyle ayakta duran yönetime karşı mücadele veren yedi mücahid grubun birleşerek ortak hareket etmeleri, güçlerini arttırdığı gibi faaliyetlerin koordineli yürütülmesine de yardımcı oldu. Muhammed Necîbulah'ın uzlaşma tekliflerini reddeden Afgan Mücahitleri İslâm İttihadı, Sovyet birliklerinin Cenevre Antlaşması uyarın-

ca 15 Mayıs 1988'de Afganistan'dan çekilmeye başlamalarından sonra Haziran 1988'de sürgünde bir hükümet kurup başkanlığına Ahmed Şah'ı getirdi.

15 Şubat 1989'da Sovyet birliklerinin Afganistan'dan tamamen çekilmeleri üzerine ortaya çıkan yeni durumu görüşmek amacıyla, Tahran yanlısı Şîî mücahid grupların katılmamalarına rağmen Sünnî mücahid teşkilâtların iştirakiyle Afgan Mücahidleri Danışma Meclisi Pakistan'ın Ravalpindi şehrinde toplandı. Şûra adı verilen bu meclis takip edilecek yeni stratejileri belirledi ve bütün grupların temsil edildikleri bir mücahid hükûmeti kurdu. Şûra, devlet başkanlığına Sıbgatullah Müceddidî'yi, başbakanlığa Abdürresul Seyyaf'ı ve dış işleri bakanlığına da Gülbeddin Hikmet-yar'ı getirdi. Mücahidlerin kurdukları bu hükûmeti Suudi Arabistan, Sudan ve Bahreyn tanıdı. Hikmetyar, XVIII. İslâm Ülkeleri Dış İşleri Bakanları Konferansı'nda (13-14 Mart, 1989 Riyad) mücahid hükûmetini temsil etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Syed Shabbir Hussain v.dğr., *Afghanistan under Soviet Occupation*, İslâmâbâd 1980, s. 176-205; Tahir Amin, *Afghanistan Crisis: Implications and Options for Muslim World, Iran and Pakistan*, İslâmâbâd 1982, s. 67-110; Anthony Arnold, *Afghanistan's Two-Party Communism: Parcham and Khalq*, California 1983, s. 79 vd.; Anthony Hyman, *Afghanistan under Soviet Domination 1964-1983*, London 1984, s. 75 vd.; Malcolm E. Yapp, "Afghanistan (History)", *The Far East and Australasia 1988*, London 1987, s. 155-156.

İLHAN BİLGÜ

AFİF

(bk. İFFET).

AFİFİ

(العفیفی)

Abdülvehhâb b. Abdisselâm b. Ahmed el-Merzûkî el-Affîf (ö. 1172/1758)

Şâzeliyye tarikatının Affiyye kolunun kurucusu.

Mısır'ın Menûfiyye bölgesindeki Min-yetü Affif kasabasında doğdu. Doğum tarihi belli değildir. İlk tahsilini burada yaptıktan sonra Kahire'ye gitti. Ezher yakınlarındaki Sinâniyye Medresesi'nde ibadetle meşgul olduğu yıllarda Mâlikî müftüsü şeyh Sâlim en-Nefrâvî'den ders aldı. Daha sonra hacca gitti. Burada gö-rüş-tüğü İdrîs el-Yemânî'den icâzet alıp

Mısır'a döndü. Medresetü'l-Eşrefiyye'de *Şâhih-i Müslim* okutan Ahmed el-İskenderî'nin hadis derslerini takip etti. Şâzeliyye tarikatının Tayyibiyye kolunun kurucusu Ahmed et-Tihâmî et-Tevvâtî'ye (ö. 1715) intisap ederek Şâzeliyye tarikatına girdi. *Sûlûk**'ünü tamamlayarak onun halifesi oldu. Bu arada Şeyh Mustafa Kutbüddin el-Bekrî'den Halvetiyye icâzeti aldı. Sabbâğ diye tanınan hocası Ahmed et-Tihâmî'nin ölümünden sonra Muhammed el-Belîdî'nin tefsir derslerine devam etti. 12 Safer 1172 (15 Ekim 1758) tarihinde vefat ettiğinde Sîdî Abdullah el-Menûfî'nin yanına defnedildi.

1178'de şiddetli bir selin Affî'nin kabrini tahrip etmesi üzerine oğulları ve müridleri yeni bir türbe inşa ettiler. Bu türbe bir süre sonra Mısır halkının ziyaret yerlerinden biri haline geldi. Memlûk emîrlerinden Muhammed Kethüdâ Abaza orada bir imaret ve ziyaretçiler için bazı binalar yaptırdı. Affî adına tertiplenen tören ve ihtifallere (mevlid) Mısır'ın her tarafından büyük topluluklar gelir ve davullu zurnalı bir şenlik şeklinde yapılan bu tören on gün kadar sürerdi. Mısırlılar'ın velîlerin hatıralarını anmak için düzenledikleri ve mevlid adını verdikleri bu törenlerin en muhteşemi XIX. yüzyılın sonunda yapılmıştır. Bu tören, meydana gelen bazı hadiseler sebebiyle 1950'ye kadar bir daha icra edilmemiş, bu tarihten sonra tekrar düzenlenmeye başlanmıştır.

Affî eser bırakmamıştır. Onun tarikat ve tasavvufa ilgili görüşleriyle tarikat silsilesini müridlerinden Abdurrahman b. Süleyman el-Gureynî *Risâletü's-silsile* adlı eserinde anlatmıştır. Tarikatın âdâb ve erkânı ile evrâd ve ezkârı Ahmed Zerrûk tarafından *Risâletü'l-uşûl* ve *Risâletü'l-ümmehât* adlı risâlelerde bir araya getirilmiştir. Affî el-Vakkâd, Gureynî ve Zerrûk'un risâlelerini *Hidâyetü's-sâ'il ilâ mecmû'ir-resâ'il* (Kahire 1316) adlı eserde yayımlamıştır. Aynı risâleler Abdülkâdir Zekî tarafından *en-Nefhatü'l-aliyye fi ev-râdî's-Şâzeliyye* (Kahire 1321) adıyla tekrar basılmıştır.

Abdünnebî Muhammed, *el-İrşâdâtü'd-diniyye* (Minye, ts.) adlı eserinde Affiyye tarikatı hakkında genel bilgiler vermiştir. Tarikatın evrâd ve ezkârı Fuad Ramazan (*Mecmû'atü'l-aḥzâb*, Kahire, ts.) ve Ahmed Hasan (*Mecmû'atü'l-evrâd ve aḥzâb li sâdâtî's-Şâzeliyye*, Kahire 1351) tarafından ayrıca yayımlanmıştır.